

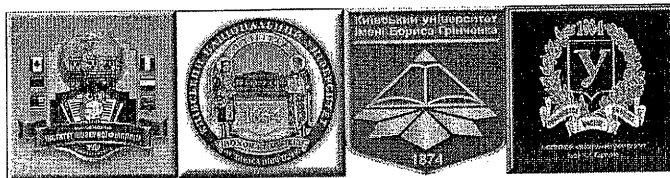
**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**Кафедра англійської філології та перекладу ім. Д.І. Квеселевича
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**Кафедра теорії та практики перекладу з німецької мови
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

**Кафедра германської філології
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В.Н. КАРАЗИНА**

Кафедра теорії та практики перекладу англійської мови

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРА Д. І. КВЕСЕЛЕВИЧА (1935-2003)**

**"СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЛІНГВІСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ"**

13 травня 2016 р.

Житомир – 2016

дискурсу базується на вивченні його категорій та складників. Складниками дискурсу виступають контекст та текст. Контекст має трирівневу структуру, яка включає мета-, макро- та мікроконтексти, що постулюють до концептуальної сфери, в межах якої мовець мислить, визначають його як представника певного соціуму та характеризують як конкретну мовну особистість. Текст як складова дискурсу є екстралінгвістичний явищем, пов'язаним з оточуючою дійсністю. Оскільки текст розглядають як результат дискурсу, його категорії тісно пов'язані з категоріями дискурсу, що й ускладнює їх розмежування. Однак виділяють категорії, більш властиві тексту як результату дискурсу і категорії, більш властиві дискурсу як процесу. Так, з огляду на внутрішні та зовнішні характеристики мовлення дискурс характеризують за допомогою конститутивних, жанрово-стилістичних, семантико-прагматичних та формально-структурних категорій. Дані категорії взаємопов'язані, що дозволяє розглянути змістовні характеристики дискурсу та глибше зрозуміти його суть як лінгвістичного поняття. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні вербальної експлікації категорій дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент: Изд-во «Фан» Узбек. ССР, 1988. – 121 с.
2. Арутюнова Н. Д. Речь // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 414–416.
3. Безугла Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: Моногр. / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: Константа, 2005. – 356 с.
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Пер. с англ. / Сост. В. В. Петрова; Под ред. В. И. Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Загнітко А. П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 194 с.
6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДГК, 2003. – 280 с.

9. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі: Монографія. – Х: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 344 с.

Л. М. Чумак
м. Житомир

СИСТЕМА ТА СИСТЕМНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЕРБОЦЕНТРИЧНОГО ДОСВІДУ ЛЮДИНИ

Загальні тенденції мислення та процеси формування й упорядкування рефлексивного досвіду людини, як сукупності її діяльності та усвідомлень, вимагають суттєвих інтелектуальних і вольових зусиль та можуть виражатися зовні різними знаковими системами. Проте найважливіша роль в осмисленні й систематизації результатів набутих людиною знань належить знакам, що можуть мати вербальне вираження.

На сучасному етапі для всіх галузей знань характерним є системно-функціональний підхід, орієнтований на дослідженні зв'язків (функцій) елементів та підсистем певної системи, між системами та оточуючих їх середовищем, для виконання яких створені й існують відповідні системи. У цілому, можна простежити дві основні тенденції системо центричних досліджень: одну пов'язану з методологією дослідження, другу – із сутнісними характеристиками об'єктів.

Водночас окремі автори [1; 9; 12] розмежовують онтологічний та гносеологічний аспекти цієї категорії. В онтологічному, об'єктивно-діалектичному аспекті поняття «система» постає як сукупність елементів і зв'язків між ними, що існують об'єктивно, незалежно від волі та свідомості людей. У гносеологічному аспекті використання поняття «система» розглядається з точки зору інструмента пізнання сутності складних матеріальних систем, оскільки мова йде про набути людьми уявлення, знання про різноманітні системи. Цей аспект філософи називають епістемолого-методологічним [6: 61].

Такий напрям досліджень у мовознавстві виокремлюється в особливу галузь – «лінгвометодологію і спрямовується на з'ясування природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу, а також на формування інструментарію, засад і способів опису й аналізу мови та її продуктів» [11: 11].

Підставою існування теорії системності мови є факт того, що мова – це функціональна система, елементи якої виражають поняття і, головне, взаємодіють один з одним: мовна система – це «множинність мовних елементів будь-якої природної мови, які знаходяться у відношеннях та зв'язках один з одним, і ця множинність створює певну єдність та цілісність» [2: 452].

Лінгвістичне вчення про системність базується на принципі ієрархічної організації складної системи, згідно якого, будь-яка система, з одного боку складається з інших систем (підсистем або мікросистем), а з другого боку сама є елементом більш складної макросистеми. Мова – це неоднорідна система: в ній поєднуються взаємозалежні елементи різного характеру, які утворюють підсистеми, що перебувають у різних ієрархічних стосунках. Водночас сама мова разом з такими елементами як література, культура та суспільство є елементом макросистеми у максимально широкому сенсі [13: 237].

У лінгвістичній літературі існують різні теоретичні напрямки обґрунтування системної впорядкованості, структури та функціонування об'єкта (і мови зокрема) з урахуванням всіх його природних проявів та взаємозв'язків. Саме тому систематизація об'єктів відбувається з урахуванням різноманітних критеріїв: досліджується природа складових елементів (однорідність / неоднорідність елементів, ознака стійкості / динамічності), їх походження, характер взаємодії один із одним та середовищем. Сучасна наука визначає мову як «вторинну, матеріальну, природну, імовірну, структурно-багатомірну, динамічну, відкриту, знакову систему» [10: 26].

В рамках загальної теорії систем, серед системних параметрів мови дослідники визначають наступні: упорядкованість, опосередкованість, регенеративність, регулятивність, кластерність, надійність, елементарність, детермінованість, багатшаровість та гетерогенність, стабільність, частковість / повнота, варіативність, однорідність / поліфункціональність тощо [3: 131-132; 4: 32-39].

Особливе значення для розвитку теорії системної організації мови мало положення про якісний зв'язок цілого з його складовими частинами: «ціле не зводиться до простої суми його частин; цілісність полягає у зв'язку, що поєднує предмети у складні комплекси; складові частини цілого мають взаємовпливові зв'язки» [7: 9]. Усвідомлення цього факту сприяло, з одного боку, розробці вчення про різні аспекти мови, а з іншого, – теорії про існування універсального інваріанту мови, під яким розуміють «здатність людини до сприйняття, аналізу та

розуміння навколишнього світу» [4: 4], його усвідомлення та категоризації знань про світ.

У той же час, і сама система мови не є навіки закріпленою у первісно заданому стані, а постійно знаходиться у розвитку і зазнає змін. Організація кожного акту мовленнєвої комунікації у вигляді системи викликана суспільною необхідністю узгодження діяльності адресанта й одержувача інформації. У свою чергу, кожен із цих компонентів є своєрідною підсистемою з власним набором елементів і структурою взаємозв'язків. Так, О.С. Кубрякова представляє систему мови як «проєкцію того, що пізнане людиною, як рефлекс людських роздумів про світ та мову, як сукупність засобів для опису всього цього» [9: 22].

Проблема системності набула нового звучання у зв'язку з інтенсивною розробкою когнітивної лінгвістики – науки, яка сконцентрована на людині, її пізнавальній діяльності, її знаннях, без яких виникнення та функціонування цієї системи було б неможливим [8: 24]. Відбулася загальна гуманізація мовознавчої науки, змінилися ціннісні орієнтації. Слід відмітити, що, оскільки «людина думає, відчуває і живе тільки в мові» [5: 378], то саме лінгвальна реальність стає головним конструктом людського буття.

Системність є основною, найсуттєвішою ознакою мови, а мовна система характеризується водночас як стабільністю, так і здатністю до змін, що виявляється у людському спілкуванні, без якого взаєморозуміння між людьми було б неможливим, оскільки мовні засоби є взаємно організованими. Отже, мова та мовлення визнаються основними вербально-когнітивними функціями людини з одного боку, та системи з іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира : Методологические проблемы. – М.: Политиздат, 1985. – 263 с.
2. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Больш. Рос. энциклопедия, 2000. – 688 с.
3. Гармаш О. Л. Лінгвокогнітивне висвітлення системних характеристик афіксального фонду англійської мови // Функціональна лінгвістика. Научний журнал. – 2010. – № 1, Т.1. – С. 130–133.
4. Голуб Ю. І. Системні відношення в словниковому складі англійської мови та їх лексикографічне відображення : Автореф. дис. ...

канд. філол. наук: 10.02.04 / Ю. І. Голуб; Одес. держ. ун-т ім. І.І.Мечников. – О., 1998. – 17 с.

5. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт; [пер. с нем. Г. В. Рамишвили]. – М.: Прогресс, 1984. – 398 с.

6. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с.

7. Згуровский М. З. Исследование социальных процессов на основе методологии системного анализа / М. З. Згуровский, А. В. Доброногов, Т. Н. Померанцева. – К.: Наукова думка, 1997. – 222 с.

8. Кочерган М. П. Мовознавство на сучасному етапі / Михайло Кочерган // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 24–29.

9. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

10. Пономаренко Е. В. О развитии системного подхода в лингвистике. – М.: Филологические науки. – 2004. – № 5. – С. 24–33.

11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.

12. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.

13. Lefevere A. Mother Courage's Cucumbers. Text, System and Refraction in a Theory of Literature / A. Lefevere; [ed. by L. Venuti] // The Translation Studies Reader. – L., N.Y.: Routledge, 2000. – 524 p.

В. В. Шилюк
м. Житомир

ДИСТИНКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ АКАДЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ

Сфера освіти відіграє велику роль у житті суспільства та є предметом вивчення багатьох гуманітарних дисциплін. Упродовж багатьох років питаннями навчання та виховання займаються психологія, філософія, соціологія, педагогіка. Оскільки процес здобуття вищої освіти є невід'ємним від процесу комунікації, лінгвістика також не залишається осторонь цієї проблематики. Однак специфіка функціонування мови у сфері вищої освіти ще не є достатньо вивченою, зокрема з позиції дискурсології.

Дискурс вищої освіти, який у нашому дослідженні позначено терміном «академічний дискурс», ще не є одноставно визначеним у сучасному мовознавстві. Ця невизначеність зумовлюється тим, що дослідники мають різні підходи до його тлумачення: деякі розглядають його в чистому вигляді (Н. Сушкова, Н. Г. Бурмакіна), а інші вважають, що академічний дискурс слід розглядати в сукупності з науковим (О. М. Ільченко, І. Є. Шпенюк, С. В. Шепітько та ін.) та педагогічним (Г. Г. Олійник, Г. Г. Волошина) типами дискурсу.

Вслід за Н. Сушковою [8: 97], під академічним дискурсом ми розуміємо складне утворення, певний соціокультурний тип мовленнєвої взаємодії, при якому проходить живе спілкування в рамках вищого навчального закладу між учасниками, які мають певні соціальні ролі (лектор, викладач, студент), та метою якого є передати інформацію, знання, необхідні для отримання вищої освіти.

До характерних рис академічного дискурсу відносять *інституційність*: суб'єкти академічного дискурсу є агентами вищої школи (викладач, студент); *наявність типового хронотопу*: час (університетське заняття) та місце (аудиторії, кабінети вузів); *інтерактивність*: ядром академічного дискурсу є спілкування базової пари статусно нерівних учасників комунікації – викладача та студента (хоча також має місце спілкування викладачів та студентів між собою); *діалогічність*: в залежності від кількості учасників спілкування академічний дискурс може бути монологічним та діалогічним, але суто монологічне мовлення зустрічається рідко та несе в собі вкраплення діалогу; *інтердискурсивність*: опора на попередні дискурси та їх концепти для академічного дискурсу, що є однією із системоутворюючих ознак [7; 8; 10].

Зосередимо увагу на основних параметрах академічного дискурсу, а саме: сфері комунікації, цілях, цінностях та адресантно-адресатних конфігураціях.

За сферою комунікації академічний дискурс значною мірою збіжний з науковим дискурсом (чим, на наш погляд, і викликана відсутність їхньої диференціації у деяких працях вітчизняних (А. Д. Олійник та ін.) та закордонних (К. L. McNeill та ін.) дослідників. Якщо сферою спілкування наукового дискурсу є наука, тоді академічний дискурс належить до професійного типу комунікації, яка сьогодні привертає значну увагу [6: 205]. Отже, сфера комунікації академічного дискурсу – це інституційна професійна педагогічно-освітня сфера.

Цілі академічного дискурсу у різних жанрах можуть відрізнятися. Серед *цілей* академічного дискурсу виділяються такі: визначити